

Gotų kalbos bevardės giminės būdvardžių galūnių kaita

Artūras Ratkus

Vertimo studijų katedra

Filologijos fakultetas

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius, Lietuva

El. paštas: arturas.ratkus@uki.vu.lt

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama gotų kalbos būdvardžių bevardės giminės vienaskaitos vardininko ir galininko formų morfologinė kaita – trumpesniosios grynojo kamieno formos ir įvardinės galūnės *-ata* pakaitinė vartoseną – ir siekiama nustatyti kaitos priežastis bei įvertinti jos reikšmę diachroniniu požiūriu. Nagrinėjami gotų Naujojo Testamento duomenys liudija, kad įvardinė galūnė būdinga ne vien būdvardžiams, bet ir kitiems modifikatorių tipams, ir galūnės vartosenos neveikia sintaksinė aplinka. Vadinas, pakaitinės formos nelaikytinos sintaksiškai determinuotais alomorfaais. Argumentuojama, kad paliudyta formų kaita leidžia rekonstruoti germanų kalbų stipriosios būdvardžių linksniuotės raidą, o būdvardžiai įgijo savo įvardines galūnes ne tiesiogiai iš rodomojo įvardžio paradigmos, bet per tarpinę grandį – kitus modifikatorius. Morfologinė formų kaita ir netolygaus įvardinės galūnės vartojimo paliudijimas rodo, kad *-ata* yra žymėta reliktinė forma, liudijanti apie įvairius modifikatorių vartojimo ypatumus germanų prokalbėje.

Raktažodžiai: gotų, būdvardis, įvardžiutinis, žymėtumas, morfologija, rekonstrukcija

1 Problemos esmė ir kontekstas

Kaip ir daugelyje indoeuropiečių kalbų, germanų kalbose skiriamos keturios atviros žodžių (leksinės) klasės: daiktavardžiai, veiksmažodžiai,rieveksmiai ir būdvardžiai. Germanų kalbų būdvardžiai kaitomi gimine, skaičiumi ir linksniu, tačiau kitaip nei daugelyje indoeuropiečių kalbų, germanų kalbose būdvardžiai kaitomi ir pagal apibrėžtumo požymius. Diachroniniu požiūriu, būdvardžių apibrėžtumas reiškiamas morfologinių formų (galūnių) opozicijomis dviguboje linksniuotės sistemoje. Pagal linksniuotės tipą, apibrėžtieji būdvardžiai tradiciškai vadinami „silpnaisiais“ (priebalsinė

n-kamiengalio linksniuotė), o neapibrėžtieji – „stipriaisiais“ (balsinė linksniuotė). Taigi, kaip ir daugelio kitų germanų kalbų, tipinis gotų kalbos būdvardis kaitomas dvejopai:¹

(1) (Rom 13:3)

god-amma	<i>waurstwa</i>
geras-N.DAT.SG.STR	darbas.N.DAT.SG
‘Geram darbui’	

(2) (1 Tim 6:12)

<i>þ-amma</i>	god-in	<i>andahaita</i>
tas-N.DAT.SG	geras-N.DAT.SG.WK	išpažinimas.N.DAT.SG
‘Gerajam išpažinimui’		

Palyginus pavyzdžius (1) ir (2) galimi iš karto keli apibendrinimai: nors ir viename, ir kitame pavyzdyje vartojamas tas pats būdvardis, jo morfologinė forma pavyzdyje (1) skiriasi nuo formos pavyzdyje (2), nepaisant to, kad abiejų būdvardžių giminės, skaičiaus ir linksnio požymiai sutampa. Be to, nors abiejuose pavyzdžiuose iliustruojami atributiniai būdvardžiai, pavyzdyje (1) stiprusis būdvardis eina savarankišku pažyminiu, o pavyzdyje (2) silpnasis būdvardis eina po rodomojo įvardžio, su kuriuo jis derinamas gimine, skaičiumi, linksniu ir sudaro derinamą porą. Kadangi silpnojo būdvardžio apibrėžtumo požymiai kyla ne iš morfologinio derinimo, apibrėžtumas laikytinas morfosemantiniu (o ne morfologiniu ar morfosintaksiniu) požymiu.²

Taip pat pažymėtina, kad pavyzdžiai (1) ir (2) turi formalių panašumų: būdvardžio *godamma* pavyzdyje (1) galūnė *-amma* atitinka rodomojo įvardžio þamma pavyzdyje (2) galūnę. Taigi kalbant apie germanų kalbų būdvardžių sistemą minėtini semantiniai, morfologiniai ir sintaksiniai aspektai. Stiprieji ir silpnieji būdvardžiai sudaro opoziciją pagal apibrėžtumo požymius: neapibrėžtieji ir apibrėžtieji. Šie apibrėžtumo skirtumai realizuojami fleksinių formų opozicija, o vienokią ar kitokią būdvardžio formą lemia sintaksinis kontekstas (rodomojo įvardžio vartojimas ar nevartojimas derinamoje poroje).

¹ Visi gotų k. pavyzdžiai pateikiami iš „Vulfilos projekto“ (de Herdt and van Loon 2004/2006) duomenų bazės, sudarytos naudojantis klasikiniu Streitbergo (1919) gotų k. tekstų leidimu. Pavyzdžių paieška atlikta naudojantis „Biblinės gotų kalbos konkordancija“ (Snædal 2005). Probleminiais atvejais gotų Biblijos vertimas lygintas su jam artimiausia Robinsono ir Pierponto (2005) bizantiškosios graikų Biblijos redakcija. Straipsnyje neatsispindi naujausiu, 2013 m. liepos mėnesį Bolonijoje aptiktų gotų tekstų medžiaga, nes šiuose tekstuose nėra liudijamos bevardės giminės vienaskaitos vardininko ir galininko linksnių būdvardžių formos.

² Pasak Ratkaus (2009), sinchroniniu požiūriu tradicinė silpnųjų ir stipriųjų būdvardžių formų skirtis neturi prasmės, nes apibrėžtumo, giminės, skaičiaus ir linksnio požymiai kartu sudaro vieną nuoseklią paradigmą.

Šie apibendrinimai glaudžiai susiję su tokiais probleminiais dvigubos germanų būdvardžių linksniuotės kilmės klausimais kaip stipriosios ir silpnosios linksniuotės kilmė, apibrėžtumo opozicijos prigimtis ir rodomojo įvardžio vartojimas su silpnaisiais būdvardžiais. Pavyzdžiui, nors tradiciškai laikomasi nuomonės, kad silpnojo būdvardžio formą lemia poroje einantis rodomasis įvardis, nėra įrodyta, kad priklausomybės santykis yra būtent toks, o ne atvirkščias. Nepaisant daugelio bandymų spręsti stipriųjų ir silpnųjų būdvardžių sistemos problemą (plg. Trutmann 1972, 3–45; Birkhan 1974; Ringe 2006, 169, 202–203, 281–281 ir kitą minimą literatūrą), prie vieningos nuomonės dėl daugelio probleminių klausimų neprieita iki šiol. Siekiant atsakyti į stipriosios būdvardžių linksniuotės kilmės klausimą, šiame straipsnyje nagrinėjamas gotų kalbos stipriųjų būdvardžių bevardės giminės vienaskaitos vardininko ir galininko linksnių morfologinis variantiškumas (t. y. pakaitinė daiktavardinių ir įvardinių formų vartosena).

2 Stiprioji būdvardžių linksniuotė

Germanų kalbų stiprioji būdvardžių linksniuotė išsiskiria savo mišriomis paradigmomis, kuriose, šalia įprastų daiktavardinių galūnių, gausu įvardinių galūnių. Pavyzdžiui, gotų kalbos būdvardžio *god-amma* ‘geram’ bevardės giminės vienaskaitos naudininko linksnio galūnė sutampa su rodomojo įvardžio *þ-amma* ‘tam’ to paties paradigmos langelio galūne. Gotų kalbos stipriųjų būdvardžių paradigmoje iš viso yra 13 įvardinių formų iš 24 galimų (54 proc.). Iš esmės tokia mišri paradigmos sandara būdinga daugeliui senųjų germanų kalbų (žr. Žirmunskij 1966, 56–58).

Tradiciškai laikomasi nuomonės, kad stipriųjų būdvardžių linksniuotė kilusi iš senosios indoeuropietiškosios daiktavardinės linksniuotės, kurioje žodžio giminę nusako kamiengalio tipas: kamienai, turintys galinį *-a-* formantą (kamiengalį) yra vyriškos ir bevardės giminės, *-ō-* kamiengaliai – moteriškos giminės, o retesniesiems *-i-* ir *-u-* kamiengaliams giminės apribojimai netaikomi (plg. Krahe 1969, 76–80; Orr 1982, 105–118; Bammesberger 1990, 217–229; Harbert 2007, 94–100 ir kt.). Pagal tradicinį stipriųjų būdvardžių istorijos aiškinimą, įvardinės galūnės ėmė palaiapsniui skverbtis į būdvardžių paradigmą germanų prokalbės laikais, bet būdvardžių paradigma buvo pronominalizuota tik iš dalies.

Šiai tradicinei nuomonei paprieštarauta McFaddeno (2004) straipsnyje; jo hipotezė atsispindi ir stambesniuose, naujausius germanų kalbų istorijos tyrinėjimus apibendrinančiuose darbuose (žr. Ringe 2006, 169; Speyer 2007, 73). McFaddenas (2004, 124–125) teigia, kad stipriosios būdvardžių linksniuotės paradigma germanų prokalbėje buvo ne iš dalies, o visiškai pronominalizuota, o stiprieji būdvardžiai

perėmė savo įvardines galūnes iš vadinamųjų „pronominaliųjų būdvardžių“. Tai tokie žodžiai kaip gotų kalbos kvantifikatoriai *ains* ‘vienas’, *anþar* ‘kitas, antras’, *alls* ‘visas’ ir savybiniai įvardžiai *meins* ‘mano’, *unsar* ‘tavo’ ir panašiai. Vienas svarbiausių McFaddeno argumentų yra tai, kad šie žodžiai kaitomi tik pagal stipriosios linksniuotės modelį. Jo nuomone, stiprieji būdvardžiai perėmė savo įvardines galūnes būtent iš jų.

Diachroniniu požiūriu svarbus gotų kalbos stipriųjų būdvardžių formų paradigmos stebimas reiškinys – bevardės giminės vienaskaitos vardininko ir galininko formų morfologinė kaita. Šiuose paradigmos langeliuose gryna būdvardžio kamieno forma (t. y. trumpesnioji daiktavardinio tipo forma be galūnės) ir įvardinės kilmės galūninė *-ata* forma vartojamos pakaitomis. Specializuotoje literatūroje nurodoma, kad ši įvardinė, ilgesnioji, forma vartojama tik atributiškai (plg. Wright 1954, 187; Krause 1968, 178; Kubryakova 1977, 309; Rauch 2011, 74).

(3) (2 Cor 11:15)

<i>nist</i>	<i>mikil</i> ,	<i>jabai</i>	<i>andbahtos</i>	<i>is</i>
NEG.yra	didelis.N.NOM.SG	jei	tarnai	jo

<i>gagaleikond</i>	<i>sik</i>
panašėti.PRS.3PL	REFL.ACC.PL
‘Nieko ypatinga, jei jo tarnai apsimeta...’	

(4) (Mk 14:15)

<i>jah</i>	<i>sa</i>	<i>izwis</i>	<i>taikneip</i>
ir	jis	2DAT.PL	rodyti.PRS.2PL

[<i>kelikn</i>	<i>mikilata</i>]
aukštutinis.kambarys.N.ACC.SG	didelis.N.ACC.SG
‘Ir jis parodys jums didelį aukštutinį kambarį’	

Šiuose pavyzdžiuose iliustruojamas būdvardis *mikils* ‘didelis’ kaitomas dvejopai: pavyzdyje (3) predikatiškai pavartotas būdvardis neturi galūnės (t. y. naudojama grynojo kamieno forma), o pavyzdyje (4) tas pats būdvardis vartojamas atributiškai ir turi įvardinę galūnę. Kadangi ir vienu, ir kitu atveju būdvardžio gramatiniai požymiai sutampa, atrodo, jog šių dviejų morfologiškai skirtingų būdvardžio formų vartoseną nusako papildomosios distribucijos santykis. Kitaip tariant, trumpoji ir ilgoji formos sudaro sintaksiškai determinuotų alomorfo porą: vienos ar kitos formos pavartojimą lemia sintaksinis kontekstas (atributinė ar predikatinė vartoseną).

2 Tyrimo medžiaga

2.1 Būdvardžiai

Paliudytoje gotų kalbos medžiagoje iš viso užfiksuota 15 *-ata* galūnę turinčių būdvardžių pavartojimo atvejų,³ įskaitant vienetinius būdvardžių *daufs* ‘kietas, suakmenėjęs’ (Mk 8:17), *hauhs* ‘aukštas’ (Lk 4:5), *halbs* ‘pusinis’ (Lk 19:8), *manwus* ‘paruoštas’ (Mk 14:15), *mikils* ‘didelis’ (Mk 14:15), *swes* ‘nuosavas’ (Gal 6:9), *wairþs* ‘vertas, vertingas’ (Lk 3:8), *wans* ‘trūkstamas’ (Tit 1:5) ir *weihs* ‘šventas’ (Rom 7:12) pavartojimo atvejus, keturis būdvardžio *juggs* ‘jaunas’ (Lk 5:38, Mk 2:22, Mt 9:17) pavartojimo atvejus ir du būdvardžio *niujis* ‘naujas’ (Mt 9:17, Lk 5:37) pavartojimo atvejus. Kadangi šie būdvardžiai nesudaro vienos semantinės grupės, galima daryti išvadą, kad *-ata* galūnės vartojimas nesusijęs su būdvardžių reikšme. Be to, *-ata* galūnės semantinės motyvacijos paieškoms prieštarauja dar ir tai, kad ji būdinga ir kitoms leksinėms klasėms, įskaitant kvantifikatorius, įvardžius ir dalyvius.

Kadangi gotų kalbos gramatikose *-ata* galūnės vartojimas tradiciškai siejamas su būdvardžio sintakse, svarbu įvertinti visų 15 būdvardžių vartojimo sintaksinį kontekstą. Pagal žodžio atliekamą sintaksinę funkciją galima skirti tris būdvardžių grupes: atributinius, predikacinius ir substantyvuočius būdvardžius.⁴ Vis dėlto, nors klasifikacija iš esmės ir nesudėtinga, kai kurių pavyzdžių skyrimas vienai ar kitai grupei yra gana keblus.

Didžiausią 12 užfiksuotų pavartojimo atvejų grupę sudaro atributiniai *-ata* būdvardžiai, iliustruojami pavyzdžiuose (5) ir (6):

(5) (Lk 5:37)

<i>ainshun</i>	<i>ni</i>	<i>giutid</i>	[<i>wein</i>	<i>niujata</i>]
niekas.M.NOM.SG	NEG	pilti.PRS.3SG	vynas.N.ACC.SG	naujas.N.ACC.SG

‘Niekas nepila naujo vyno’

(6) (Mk 8:17)

<i>unte</i>	[<i>daubata</i>	<i>habaiþ</i>	<i>hairto</i>]	<i>izwar</i>
taigi	sustingęs.N.ACC.SG	turėti.PRS.2PL	širdis.N.ACC.SG	jūsų.N.ACC.SG

‘Ar nesustingusi jūsų širdis?’

³ Jellinekas (1926, 131) ir Kieckersas (1928, 154) mini 14–15 būdvardžių, bet visų pavyzdžių neįvardija. Kadangi būdvardis *leitilata* ‘mažas’ (Mk 1:19) yra hipotetinė forma, o rankraštyje paliudyta forma *leita* (žr. Snædal 2005, 326, 1 išn.), šis žodis neįtrauktas į nagrinėjamų būdvardžių sąrašą.

⁴ „Substantyvuočioji“ forma – tai sudaiktavardėjęs modifikatorius, atliekantis daiktavardžio frazės pagrindinio dėmens funkciją. Įtakingoje Payne'o ir Huddlestono (2002, 410–425) anglų kalbos gramatikoje vartojamas terminas *fused head* („samplaikinis / suvestinis pagrindinis dėmuo“).

Dėl būdvardžio *niujata* ‘naują’ pavyzdyje (5) nekyla abejonių: tai – postpozicijoje esantis atributinis būdvardis. Iš pažiūros nesudėtingas yra ir atributinio būdvardžio *daubata* ‘sustingusią, suakmenėjusią’ vartojimas pavyzdyje (6). Vis dėlto kai kuriose gotų kalbos gramatikose jis įvardijamas kaip predikatinis būdvardis (žr. Krause 1968, 178; Braune ir Heidermanns 2004, 115).⁵ Su tokia interpretacija sutikti nelengva: nors būdvardis yra atskirtas nuo savo pažymimojo žodžio (t. y. daiktavardžio *hairto* ‘širdis’) ir postpozicinio savybinio įvardžio *izwar* ‘jūsų’, šie žodžiai sudaro derinamąją daiktavardžio frazę, einančią veiksmažodžio *habaiþ* ‘turite’ papildiniu. Kadangi veiksmažodis *habaiþ* šiuo atveju yra tranzityvinis savybinis (ne kauzatyvinis) predikatas, nėra jokio pagrindo būdvardį *daubata* laikyti predikatinium. Taigi įvertinus šio būdvardžio sintaksinę aplinką ir pavartojimo aplinkybes, paprasčiausia jį laikyti prepoziciniu atributu (pažyminiu).

Vertinant atributinių būdvardžių vartojimo sintaksinę aplinką svarbu atsižvelgti ir į tokį gramatikose neminimą veiksnių kaip daiktavardžio grupės mikrosintaksę. Kadangi gotiškuose tekstuose itin kruopščiai atkartojama Naujojo Testamento graikiškojo originalo žodžių tvarka, neįmanoma nustatyti beveik jokių gotų kalbai būdingų, su žodžių tvarka susijusių sintaksinių charakteristikų. Šiuo požiūriu reikšminga tai, kad, neskaičiuojant prepozicinio būdvardžio *daubata*, visi paliudyti galūnę *-ata* turintys būdvardžiai eina po pažymimojo žodžio.

Antra pagal dydį *-ata* būdvardžių grupė – substantyvuotieji būdvardžiai, iš viso vartojami du kartus:

(7) (Lk 19:8)

halbata *aiginis* *meinis*, [...] *gadailja*
pusinis.N.ACC.SG turtas.GEN mano.GEN dalyti.PRS.1SG

unledaim
neturtingas.DAT.PL
‘Pusę savo turto išdalysiu vargšams’

(8) (Tit 1:5)

in *þize* *ei* *wanata*
PREP REL.N.GEN.SG PTCL trūkstamas.N.ACC.SG

atgaraihtjais
sutvarkyti.OPT.PRS.2SG
‘... kad sutvarkytum, kas likę nesutvarkyta’

⁵ Jellinek (1926, 131) vadina šį būdvardį „predikatinium atributu“, bet nekomentuoja termino reikšmės.

Tiek pavyzdyje (7), tiek pavyzdyje (8) būdvardžiai *halbata* ‘pusinį’ ir *wanata* ‘trūkstantį’ eina tranzityvinių veiksmažodžių papildiniais. Taigi jie vartojami ne kaip modifikatoriai, o kaip savarankiški daiktavardžiai, atliekantys pagrindinio daiktavardžio grupės dėmens funkciją.

Be jau minėto būdvardžio *daubata*, vienintelis literatūroje minimas predikatinio *-ata* būdvardžio vartojimo atvejis yra *weihata* ‘šventas’ (žr. Jellinek 1926, 131; Krause 1968, 178; Braune ir Heidermanns 2004, 115).

(9) (Rom 7:12)

aḫpan nu sweḫauh witop weihata jah
bet taigi išties įstatymas.N.NOM.SG šventas.N.NOM.SG ir

anabusns weiha jah garaihta
įsakymas.F.NOM.SG šventas.F.NOM.SG ir teisingas.F.NOM.SG

jah ḫiubeiga
ir geras.F.NOM.SG

‘Betgi įstatymas šventas; įsakymas taip pat šventas, ir teisingas, ir geras’

Šiuo atveju jokios formalios dviprasmybės nėra. Nors sakinyje ir nėra predikato (jungiamojo veiksmažodžio), jis numanomas, o būdvardis *weihata* laikytinas veiksnio *witop* ‘įstatymas’ predikatinio žodžiu. Toks sakinio perskaitymas yra ne tik sintaksiškai paprasčiausias, bet ir atitinka Biblijos egzegezės ir vertimo tradiciją.

2.2 Kiti pavyzdžiai

Be būdvardžių, grynojo kamieno ir *-ata* galūnės kaita būdinga ir kai kurioms kitoms žodžių klasėms, pavyzdžiui kvantifikatoriams ir įvardžiams. Galūnė *-ata* dažniausiai, net 38 kartus, pasitaiko tarp kvantifikatoriaus *alls* ‘visas’ pavartojimo atvejų. Taip pat svarbu, kad net 30 iš 38 kvantifikatoriaus *allata* vartojimo atvejų yra substantyvotosios formos, o likę 8 atvejai – atributiniai pavartojimai. Nors daugelio atvejų klasifikacija neproblemiška, tokių pavyzdžių kaip (10) priskyrimas vienai ar kitai grupei nėra paprastas.

(10) (Mk 3:28)

[*allata* *aḫletada* *bata*]
visas.N.NOM.SG atleisti.PRS.PASS.3SG tai.N.NOM.SG

frawaurhte
nuodėmė.F.GEN.PL

‘Už visas tas nuodėmes bus atleista’

Šiame pavyzdyje kvantifikatorius *allata* ir rodomasis įvardis *pata* sudaro morfologiškai derinamą porą, einančią sakinio veiksmu, o partityvinis daiktavardis *frawaurhte* ‘nuodėmių’ eina savarankiška daiktavardžio fraze ir atlieka adjunkto funkciją. Norint priskirti kvantifikatorių vienai ar kitai sintaksinei grupei, būtina išsiaiškinti, kuris iš dviejų frazės dėmenų yra pagrindinis, o kuris – su juo morfologiškai derinamas modifikatorius (t. y. priklausomas dėmuo), tačiau tai padaryti nelengva, nes ir vienas, ir kitas dėmuo gali eiti savarankišku veiksmu. Payne’o ir Huddlestono (2002, 356, 373–6), nagrinėjančių šiuolaikinės anglų kalbos medžiagą, nuomone, tokioje konstrukcijoje esantis kvantifikatorius laikytinas substantyvuočio rodomojo įvardžio, einančio frazės pagrindiniu dėmeniu, modifikatoriumi. Tad pavyzdyje (10) pailiustruotas ir konstrukcijoje *pata allata* ‘visa tai’ (Lk 18:21, Jh 15:21) paliudytas kvantifikatorius *allata* priskirtinas atributiniam šio kvantifikatoriaus vartojimo atvejams. Kaip minėta, iš viso užfiksuoti 8 atributiniai kvantifikatoriaus *allata* pavartojimo atvejai (įskaitant ir šiuos probleminius atvejus). Iš jų 3 atributai pavartoti postpozicijoje, o 5 – prepozicijoje. Kadangi toks pavyzdžių pasidalijimas iš pažiūros prieštarauja būdvardžių mikrosintaksės tendencijai (žr. 2.1), svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad keturi iš penkių prepozicinių kvantifikatoriaus *allata* vartojimo atvejų Evangelijoje pagal Matą (5:29, 5:30, 6:22, 6:23) paliudyti ne tik šalia vienas kito, bet ir toje pačioje formulėje: *allata leik þein* ‘visas tavo kūnas’.

Be būdvardžių ir kvantifikatoriaus *alls*, galūnė *-ata* taip pat užfiksuota keturis kartus tarp rodomųjų įvardžių *jains* ‘tas’ (Lk 15:14) ir *swaleiks* ‘toks’ (Mk 7:13, 7:8, Mt 9:8) pavartojimo atvejų, 16 kartų tarp savybinių ir nežymimųjų įvardžių *meins* ‘mano’ (Jh 6:55, 1 Cor 9:1, Jh 7:8, Lk 7:46), *seins* ‘jo’ (Lk 9:51, 15:13), *þeins* ‘tavo’ (Jh 17:17, 17:6, Lk 5:24, Mk 2:9, Jh 17:26, 17:14, 17:6, 12:28) ir *sums* ‘kažkoks’ (Rom 11:25, 2 Cor 1:14) vartojimo atvejų bei viename skaitvardžio / nežymimojo įvardžio *ains* ‘vienas’ (Jh 12:24) vartojimo atvejyje.

Čia esama 16 atributinių pavartojimo atvejų, įskaitant visus savybinių įvardžių ir du rodomųjų įvardžių vartojimo atvejus, iš kurių net 14 atvejų yra pažymimojo žodžio postpozicijoje, ir tik 2 – prepozicijoje. Substantyvuočiosios nežymimųjų ir rodomųjų įvardžių formos užfiksuotos 4 kartus. Svarbu atskirai paminėti tokį probleminį atvejį:

(11) (Mk 7:8)

<i>jah</i>	<i>anþar</i>	<i>galeik</i>	<i>swaleikata</i>
ir	kitas.N.ACC.SG	panašus.N.ACC.SG	toks.N.ACC.SG

<i>manag</i>	<i>taujiþ</i>
daug.N.ACC.SG	daryti.PRS.2PL

‘Ir daug tokių panašių dalykų jūs darote’

Šis pavyzdys – tai Jėzaus atsakymo į fariziejų ir Rašto aiškintojų dalis, kurio pradžia Mk 7:6: *ip is andhaffands qab du im* ‘O atsakydamas jis tarė jiems’. Pavyzdyje (11) net keturi modifikatoriai sudaro morfologiškai derinamą grupę, einančią tranzityvinio veiksmazodžio *taujib* ‘darote’ papildiniu. Ši modifikatorių gausa ir lemia frazės sintaksinio nagrinėjimo problemas, kai bandoma nustatyti, kuris iš keturių modifikatorių yra frazės pagrindinis dėmuo. Semantiniu požiūriu labiausiai tikėtina, kad pažymimuoju žodžiu eina arba būdvardžio forma *galeik*, arba rodomojo įvardžio forma *swaleikata*. Vis dėlto, kadangi būdvardis *galeiks* ‘panašus’ dažniau atlieka predikatinio žodžio funkciją, o rodomasis įvardis *swaleiks* ‘toks’ dažnai substantyvuojamas, tikėtina, kad forma *swaleikata* ir yra frazės pagrindinis dėmuo (pažymimasis žodis), modifikuojamas trijų modifikatorių. Taip pat tikėtina, kad tokiais sintaksiškai sudėtingais atvejais galūnė *-ata*, morfologiškai geriau diferencijuojanti modifikatorių, padeda įforminti substantyvuotą modifikatoriaus formą. Beveik identiškas įvardžio *swaleikata* vartojimo atvejis užfiksuotas Mk 7:13.

Atskirai minėtinas ir vienintelis skaitvardžio *ains* ‘vienas’ vartojimas su galūne *-ata*:

(12) (Jh 12:24)

<i>nibai</i>	<i>kaurno</i>	<i>hwaiteis</i>
nebent	grūdas.N.NOM.SG	kvietys.M.GEN.SG
<i>gadriusando</i>	<i>in airpa</i>	<i>gaswiltip</i>
nukristi.PRS.PTCP.N.NOM.SG	į žemę.F.ACC.SG	apmirti.PRS.3SG
<i>silbo</i>	<i>ainata</i>	<i>aflifnib</i>
pats.N.NOM.SG	vienas.N.NOM.SG	likti.PRS.3SG

‘Jei kviečių grūdas nekris į žemę ir neapmirs, jis pasiliks vienas’

Šiuo atveju būtų paprasčiausia skaitvardį *ainata* ‘vienas’ nagrinėti kaip predikatinį žodį (antrinį predikatą), netranzityvinio tarinio *aflifnib* ‘pasiliks’ siejamą su veiksnium *silbo* ‘jis pats’. Tačiau atsižvelgiant į dėmenų išdėstymą, šį pavyzdį įmanoma nagrinėti ir kitaip, skaitvardį *ainata* siejant su veiksnium *silbo* kaip vieną konstrukciją, kurioje skaitvardis *ainata* laikytinas veiksnio referenciją ribojančiu modifikatoriumi (determinantu). Vis dėlto pirmasis aiškinimas yra priimtinesnis ne tik dėl to, kad yra paprastesnis, bet ir dėl to, kad plaukia iš sakinio konteksto: kalbama apie grūdą, kuris, nenukritęs į žemę, liks vienas (t. y. neduos vaisių), o ne grūdą, kuris, kitaip nei daugelis grūdų, turi daugiau galimybių išlikti.

Jellinekas (1926, 131) mini du būtojo laiko dalyvių su galūne *-ata* vartojimo atvejus: *uskijanata* (Lk 8:6), bendr. *uskeinan* ‘(iš)dygti, (iš)augti’, ir *wagidata* (Mt 11:7), bendr. *wagjan* ‘linguoti, blaškyti’. Tyrimo metu surinkta bevardės giminės būtojo laiko dalyvių medžiaga liudija, kad daugiau *-ata* dalyvių gotų kalbos šaltiniuose neaptikta. Jellineką (1926, 131), forma *uskijanata* laikytina „predikatinio atributu“ (pavyzdys 13), o formos *wagidata* (pavyzdys 14) sintaksinės funkcijos jis nekommentuoja.

(13) (Lk 8:6)

<i>jah</i>	<i>an̄par</i>	<i>gadraus</i>	<i>ana</i>	<i>staina</i>
ir	kitas.N.NOM.SG	kristi.PST.3SG	ant	akmuo.M.DAT.SG

<i>jah</i>	<i>uskijanata</i>	<i>gāpaur̄snoda</i>
ir	išdygti.PST.PTCP.N.NOM.SG	nuvysti.PST.3SG

‘O kitas nukrito ant akmens ir, vos išdygęs, nuvyto’

Šiame pavyzdyje veiksniumi eina substantyvuotasis bevardės giminės kvantifikatorius *an̄par* ‘kitas’, anaforiškai referuojantis į bevardės giminės daiktavardį *fraiw* ‘(javų) sėkla’ iš Lk 8:5 (*urrann saians du saian fraiwa seinamma* ‘Išsiruošė sėjėjas pasisėti sau javų’), o veiksmažodžiai *gadraus* ‘nukrito’ ir *gāpaur̄snoda* ‘nuvyto’ eina vienaarūšiais tariniais. Dalyvis *uskijanata* ‘išdygęs’, atkartodamas veiksnio morfosintaksinius požymius, eina antriniu predikatu. Taigi šis *-ata* dalyvis sudaro savarankišką nefinitinį sakinį ir todėl laikytinas predikatiniumi. Kiek kitoks yra dalyvio *wagidata* ‘linguojamą’ vartojimo atvejis pavyzdyje (14):

(14) (Mt 11:7)

<i>ha</i>	<i>usiddjedup̄</i>	<i>ana</i>	<i>aup̄ida</i>	<i>saihvan?</i>
kas.N.ACC.SG	išeiti.PST.2PL	į	dykuma.F.ACC.SG	žiūrėti.INF

[<i>raus</i>	<i>fram</i>	<i>winda</i>	<i>wagidata?</i>]
nendrė.N.ACC.SG	PREP	vėjas.DAT	linguoti.PST.PTCP.N.ACC.SG

‘Ko išėjote į dykumą pažiūrėti? Vėjo linguojamos nendrės?’

Pavyzdyje (14) pailiustruota frazė *raus fram winda wagidata* ‘vėjo linguojamą nendrę’ eina tranzityvinio veiksmažodžio *saihvan* ‘(pa)žiūrėti’ iš pavyzdyje pateikiamo klausimo papildiniu. Todėl vartojamas pažymimojo žodžio *raus* ‘nendrę’ ir su juo derinamo dalyvio *wagidata* ‘linguojamą’ galininko linksnis. Nors teoriniu požiūriu propozicijų lygmenyje dalyvis *wagidata* įeina į šalutinio sakinio sudėtį, sakinio sintaksės lygmenyje jis eina modifikatoriumi daiktavardžio konstrukcijoje, kurios pagrindinis dėmuo yra daiktavardis *raus*. Taigi dalyvis *wagidata* laikytinas pažymimojo žodžio postpozicijoje einančiu atributiniu dalyviu.

Surinktoje gotų kalbos medžiagoje taip pat užfiksuoti trys bevardės giminės nežymimieji įvardžiai *ainhwarjatoh* ‘kiekvieną’ (Mk 9:49) ir *hwarjizuh* ‘kiekvienas’ (Mk 9:49, Skr 6:2). Šių įvardžių formų galūnė *-atoh* – tai įvardinės galūnės *-ata* ir enklitiko *-uh* samplaika. Kadangi šios įvardžių formos – sustabarėję dariniai, nedalyvaujantys gryojo kamieno formos ir *-ata* kaitoje, jų į nagrinėjimų formų sąrašą neįtraukėme.

3 Rezultatų aptarimas ir diachroninės įžvalgos

Nagrinėjama medžiaga iš viso sudaro 76 galūnę *-ata* turinčių modifikatorių vartojimo atvejai, įskaitant būdvardžius, kvantifikatorius, vieną skaitvardį, įvardžius (išskyrus pamatinį įvardį *pata* ‘tas, tą’) ir du dalyvius. Iš nagrinėjamos medžiagos matyti, kad daiktavardinės gryojo kamieno ir įvardinės *-ata* formų kaita neapsiriboja vien būdvardžiais, o apima beveik visą gotų kalbos modifikatorių, kaitomų pagal stipriosios linksniuotės modelį sistemą. Pavartotų formų nagrinėjimo pagal sintaksinius kriterijus kiekybiniai rezultatai pateikiami 1 lentelėje.

		Atributiniai	Substantyvuotieji	Predikatiniai	Iš viso
Būdvardžiai		Mod-PŽ 1 PŽ-Mod 11	2	1	15
Kiti pavyzdžiai	Kvantifikat. <i>alls</i>	Mod-PŽ 5 PŽ-Mod 3	30	–	38
	Rodomieji įvardžiai	Mod-PŽ – PŽ-Mod 2	2	–	4
	Savybiniai įvardžiai	Mod-PŽ 2 PŽ-Mod 12	–	–	14
	Nežymimasis įv. <i>sums</i>	–	2	–	2
	Skaitvardis <i>ains</i>	–	–	1	1
	Dalyviai	Mod-PŽ – PŽ-Mod 1	–	1	2
Iš viso		Mod-PŽ 8 PŽ-Mod 29	36	3	76

1 lentelė. Galūnės *-ata* sintaksinės funkcijos ir kiekybinė distribucija

Iš lentelėje pateikiamų statistinių duomenų matyti, kad būdvardžiai sudaro tik nedidelę nagrinėjamos medžiagos dalį (20 proc.), o daugiausia vartojimo atvejų (50 proc.) užfiksuota tarp kvantifikatoriaus *alls* ‘visas’, išsiskiriančio savo pronominaliosiomis charakteristikomis, vartojimo atvejų. Likusieji 30 proc. vartojimo atvejų sudaro mišrią 23 pavyzdžių (daugiausia, įvardžių) grupę. Taigi galima daryti išvadą, jog *-ata* galūnė labiau būdinga įvardžiams ar pronominaliųjų požymių turintiems žodžiams. Diachroniniu požiūriu tokia galūnės *-ata* distribucija modifikatorių medžiagoje liudija apie laipsnišką pronominaliųjų formų skverbimąsi į modifikatorių paradigmas. Galima teigti, kad stiprioji būdvardžių linksniuotė perėmė rodomojo įvardžio *sa* (vyr. g.), *sō* (mot. g.), *bata* (bev. g.) formų galūnes per tarpinę kitų įvardžių paradigmų grandį. Kitaip tariant, rodomojo įvardžio galūnėms pradėjus skverbtis į kitų įvardžių tipų paradigmas gimė palaipsniui vis labiau įsigalėjęs analoginis modelis, ėmęs veikti visos stipriosios linksniuotės formavimąsi. Taigi galūnės *-ata* vartojimo distribucija modifikatorių medžiagoje leidžia ne tik leidžia atskleisti stipriosios būdvardžių linksniuotės formavimosi dinamiką, bet ir suteikia faktais paremtą pagrindą paprieštarauti pastaruoju metu įsigalėjusiai neįtikinamai McFaddeno (2004) prielaidai, kad gilioje germanų prokalbės senovėje stiprioji būdvardžių linksniuotė buvo visiškai pronominalizuota (taip pat žr. Ringe 2006, 169; Speyer 2007, 73).

Kalbant apie grynojo kamieno ir *-ata* galūnės pakaitinę vartoseną tradiciškai bandoma ieškoti semantinių veiksmių, lemiančių vienos ar kitos formos vartojimą. Pavyzdžiui, Kieckersas (1928, 154) teigia, kad jokių reikšmės skirtumų tarp daiktavardinės (grynojo kamieno) ir įvardinės formų nėra. Kita vertus, Braune ir Heidermannsas (2004, 115) teigia, kad kai šios dvi formos konkuruoja, įvardinė forma atlieka determinanto arba anaforinę funkciją. Deja, šiais apibendrinimais galime geriausiu atveju vadovautis kalbėdami apie autorių pateikiamus du pavyzdžius: *halbata aiginis meinis* ‘pusę savo turto’ (Lk 19:8) ir *mel mein ... meinata mel* ‘mano laikas’ (Jh 7:6, 7:8). Šiuos apibendrinimus sunku pritaikyti kitiems konkuruojančių formų vartojimo atvejams. Apie semantinės ar funkcinės *-ata* formų motyvavijos nebuvimą liudija pavyzdžių konkuravimas panašiuose ar tapačiuose kontekstuose. Pavyzdžiui, būtojo laiko dalyvį *wagidata* ‘linguojamą’ (pavyzdys 14) galima palyginti su grynojo kamieno forma *wagid*, pavartota identiškame kontekste, tačiau kitoje evangelijoje: *raus fram winda wagid?* (Lk 7:24). Kaip matyti, galimybė vartoti tiek vieną, tiek kitą formą tokiaime pačiame kontekste liudija semantinio ar funkcinio formų skirtumo nebuvimą. Dar įdomesnis tokio konkuravimo atvejis – substantyvuotųjų kvantifikatoriaus *alls* ‘visas’ formų seka:

(15) (1 Cor 13:7)

<i>allata</i> visas.N.ACC.SG	<i>þulaiþ,</i> pakelti.PRS.3SG	<i>allata</i> visas.N.ACC.SG	<i>galaubeiþ,</i> tikėti.PRS.3SG
<i>all</i> visas.N.ACC.SG	<i>weneiþ,</i> viltis.PRS.3SG	<i>all</i> visas.N.ACC.SG	<i>gabeidiþ</i> ištverti.PRS.3SG

‘Visa pakelia, viskuo tiki, viskuo viliasi ir visa išveria!’

Iš pavyzdžio (15) matyti, kad nors visais keturiais atvejais kvantifikatoriaus *alls* ‘visas’ vartojimą nusako tokios pačios sintaksinės aplinkybės, pirmieji du kvantifikatoriaus vartojimo atvejai žymimi įvardine galūne, o trečiasis ir ketvirtasis turi įprastines grynojo kamieno formas. Pavyzdyje pailiuotose panašiomis aplinkybėmis konkuruojančios formos liudija dar ir tai, kad galūnė *-ata* nesusijusi su anaforiškumu, determinacija ar apibrėžtumu, nes visais keturiais kvantifikatoriaus vartojimo atvejais jo reikšmė – bendrinė. Panašių formų konkuravimo atvejų užfiksuota ir daugiau (plg. Lk 4:5 ir Mk 9:2; Lk 5:24 ir Mk 2:11). Nesant pakaitomis vartojamų modifikatorių reikšmės skirtumų, galima daryti išvadą, kad įvardinės *-ata* ir daiktavardinės grynojo kamieno formos semantiškai ekvivalentiškos, o įvardinė forma yra ne kas kita kaip žymėtoji reliktinė forma. Įvardinės galūnės ir grynojo kamieno kaita liudija dinamišką stipriosios linksniuotės pronominalizacijos eigą germanų prokalbėje, kai į senosios daiktavardinės linksniuotės paradigmą skverbėsi rodomųjų įvardžių galūnės. Tikėtina, kad, kaip reliktinė forma, žymėtoji *-ata* galūnė gotų kalboje turėjo specifinį stilistinį atspalvį. Tik šitaip galima paaiškinti ilgesniųjų ir trumpesniųjų formų kaitą pavyzdyje (15), kuriame formų pasiskirstymas (dvi ilgosios ir dvi trumposios formos), sudaro įspūdį, jog tokia vartosena – ne atsitiktinumas ir vertėjas tikslingai varijuoja stilistiniais efektais. Čia taip pat svarbu pridurti, kad Naujojo Testamento graikiškojo originalo kalba niekaip neveikia gotų kalbos galūnę *-ata* turinčių modifikatorių. Pavyzdžiui, nors graikų kalbos kvantifikatorius *panta* ‘visa, viskas’ dažnai verčiamas gotiškąja forma *allata*, nereikėtų ieškoti sąsajų tarp šių formų galūnių, nes *panta* taip pat neretai verčiamas į gotų kalbą vartojant trumpąją formą *all* (žr. Jh 16:15, Lk 4:7, 2 Cor 12:19 ir kt.).

Galūnės *-ata* kaip archajiškos, reliktinės formos statusas išplaukia iš to, kad ji fiksuojama palyginti retai. Pagal šio tyrimo duomenis, gotų kalbos šaltiniuose iš viso užfiksuota 642 bevardės giminės vienaskaitos vardininko ir galininko modifikatorių formos. Užfiksuoti 76 *-ata* galūnės vartojimo atvejai sudaro 12 proc. bevardės giminės formų visų atvejų. Taigi nors statistika rodo, kad nagrinėjama galūnė pasitaiko palyginti nedažnai, būtų klaidinga manyti, kad jos vartojimas atsitiktinis, nes 12 proc. vargu ar galima laikyti nereikšmingu ar atsitiktiniu skaičiumi. Visai priešingai, galima teigti, kad galūnės vartojimo statistika tik patvirtina, kad ji – žymėtoji reliktinė forma. Šiuo požiūriu įdomu

dar ir tai, kaip galūnė paliudyta gotų kalbos modifikatorių leksinėje medžiagoje. Nors, kaip minėta, *-ata* galūnė būdinga kvantifikatoriui *alls* ‘visas’ ir įvairiems įvardžiams, jos nėra tarp tokių labai gausiai fiksuojamų gotų kalbos žodžių kaip *gops* ‘geras’, *ubils* ‘blogas, piktas’, *manags* ‘didelis, daug’, *anþar* ‘kitas, antras’ ir kai kurių kitų žodžių bevardės giminės formų. Priešingai, daugelis *-ata* galūnės vartojimo atvejų užfiksuoti tarp retai vartojamų žodžių: *daufs* ‘sustabarėjęs’, *wans* ‘trūkstamas’, *manwus* ‘paruoštas’, *uskeinan* ‘(iš)dygti, (iš)augti’ ir kt. Neretai *-ata* galūnė pastebima vienetiniuose žodžių pavartojimo atvejuose (t. y. vadinamieji *hapax legomena*). Taigi nagrinėjama galūnė gotų kalbos leksinėje medžiagoje vartojama netolygiai ir statistiniu požiūriu nenusipėjamai, o jos sąsajos su rečiau paliudytais modifikatoriais tik dar kartą patvirtina, kad *-ata* – tai žymėtoji galūnė, vartojama, kai reikia įforminti žodžius, kuriuos dėl jų nedažno vartojimo būtina geriau diferencijuoti morfologiškai. Kita vertus, gali būti, kad *-ata* pasitaiko tarp rečiau vartojamų žodžių todėl, kad tokie žodžiai patys yra stilistiškai žymėti. Kadangi neįmanoma prognozuoti, kokiais atvejais gali būti pavartota nagrinėjama galūnė, neteisinga ir teigti, kad ji turi specifinę sintaksinę paskirtį. Atsižvelgiant į visas paminėtas *-ata* galūnės vartojimo aplinkybes, galima ją laikyti vertinga medžiaga vidinei rekonstrukcijai, o žymėtasis galūnės statusas aptariamoje medžiagoje nurodo, kad gotų kalbos prokalbėje *-ata* buvo tipinė stipriosios linksniuotės bevardės giminės vienaskaitos galininko, o galbūt ir vardininko, forma.

Sintaksinės *-ata* modifikatorių vartosenos duomenys nepatvirtina prielaidų, jog *-ata* galūnę galima sieti su konkrečia modifikatoriaus sintaksine funkcija. Remdamiesi 1 lentelėje pateikiama statistika, galime daryti išvadą, kad *-ata* nėra išskirtinis atributinių formų požymis, nes atributinių ir substantyvuotųjų modifikatorių vartojimo atvejų užfiksuota daugmaž vienodai: 37 (49 proc.) atributiniai ir 36 (47 proc.) substantyvuotieji atvejai. Be to, užfiksuoti ir 3 predikatiniai *-ata* modifikatoriai. Kaip minėta, ne visų pavyzdžių sintaksinė analizė ir klasifikacija tokia pati paprasta, o kelių pavyzdžių (ypač predikatinų) gramatinė interpretacija kelia ypatingų keblumų. Vis dėlto, jeigu ieškodami tinkamiausios ginčytinų atvejų interpretacijos vadovausimės analizės ir naudojamų modelių paprastumo kriterijais, galime daryti išvadą, kad *-ata* modifikatorių vartosena nepriklauso nuo sintaksės, o įvardinės ir grynojo kamieno formų pakaitinė vartosena nesusijusi su papildomosios distribucijos (sintaksiškai determinuotos alomorfijos) santykiais. Šiuo požiūriu taip pat svarbu ir tai, kad nedidelis užfiksuotų predikatinų *-ata* formų kiekis nelaikytinas išimtimi, įvertinus įvardinės galūnės linksnių vartojimo statistiką.

Nors gramatikose įprasta *-ata* galūnę pateikti paradigmos tiesiog kaip vieną iš bevardės giminės vienaskaitos vardininko ir galininko formų variantų, išnagrinėjus surinktos medžiagos linksnių vartojimo distribuciją paaiškėjo, kad įvardinė *-ata* forma gana

nedažnai, tik 21 (28 proc.) kartą vartojama vardininko linksniu, o galininko linksnio užfiksuoti net 55 (72 proc.) pavyzdžiai. Vardininko formos dažniausiai pasitaiko tarp kvantifikatoriaus *alls* 'visas' vartojimo atvejų, o daugelis šio kvantifikatoriaus pavyzdžių – substantyvotosios formos, kurios tiesiog negali būti vartojamos predikatiškai. Būdvardžių medžiagoje vardininko ir galininko formų santykis liudija dar ryškesnę *-ata* vartojimo galininko linksniu tendenciją: tik 1 (7 proc.) būdvardis užfiksuotas pavartotas vardininko linksniu, o likusieji 14 (93 proc.) pavyzdžių yra galininko linksnio. Kadangi predikatiniai būdvardžiai dažniausiai siejami su vardininko linksniu (išskyrus objekto komplemento konstrukcijas ir pan.), nenuostabu, kad predikadinių *-ata* formų pavartojimo atvejai – reti. Kitaip tariant, atsižvelgiant į linksnių vartojimo statistiką, reti predikatiniai įvardinių formų pavartojimo atvejai aiškintini tuo, kad įvardinės galūnės dažniausiai žymi galininko linksniu vartojamus modifikatorius, taigi tokių predikadinių formų negalima laikyti išimtimis. Didelis galininko linksniu pavartotų *-ata* modifikatorių skaičius dar kartą patvirtina, kad galūnė *-ata* laikytina žymėtąja forma. Ikoniškesnė nei įprastoji grynojo kamieno forma, *-ata* dažniausia pavartojama galininko linksniu, nes netiesioginius linksnius morfologiškai diferencijuoti yra svarbiau.

Diachroniniu požiūriu svarbūs atributinių *-ata* modifikatorių mikrosintaksės duomenys. Nors šis *-ata* galūnę turinčių formų vartojimo aspektas specializuotoje literatūroje ir neminimas (plg. Wright 1954, 103–132; Krause 1968, 172–204; Bammesberger 1990, 222–229; Braune & Heidemanns 2004, 114–140; Ringe 2006, 169–170, 281–283), jis itin svarbus vertinant *-ata* formų žymėtumo požymius ir norint rekonstruoti daiktavardžio grupės mikrosintaksės istoriją. Iš 1 lentelėje pateikiamų atributinių formų sintaksės pažymimojo žodžio atžvilgiu rezultatų aiškėja, jog net 29 (arba 78 proc.) iš 37 atributinių *-ata* modifikatorių pavartoti pažymimojo žodžio postpozicijoje. Taigi jeigu *-ata* modifikatorius laikysime žymėtosiomis reliktinėmis formomis, iš kurių galima spręsti apie germanų kalbų praeitį, galima daryti prielaidą, kad jos liudija tai, jog stiprioji būdvardžių linksniuotė buvo pronominalizuota būdvardžiams ir kitiems modifikatoriams einant postpozicijoje. Kitaip tariant, dvejopo vieno paradigmos langelio morfoliginio įforminimo galimybė leidžia rekonstruoti ankstyvuosius modifikatorių morfologijos raidos etapus. Vadovaujantis vidinės rekonstrukcijos principais, morfologiškai sudėtingesnė žymėtoji forma *-ata* rekonstruotina kaip įprastinė forma, vartota gotų kalbos prokalbėje (ir, tikėtina, germanų prokalbėje), ir liudija tuo metu įprastą modifikatorių vartojimą po pažymimojo žodžio. Jeigu tokia rekonstrukcija teisinga, ji patvirtina Smitho (1971, 221–222) išvadas, kad germanų prokalbėje vyravo postpozicinė būdvardžių vartosena, ir Antonseno (1975, 24–25) senesniųjų runų gramatikos duomenis, rodančius, kad runų užrašuose užfiksuoti modifikatoriai dažniau vartojami po pažymimojo žodžio.

Baigiant svarbu paminėti, kad visi straipsnio medžiagą sudarantys *-ata* modifikatorių pavartojimo atvejai užfiksuoti gotų Naujajame Testamente, o *Skeireins* fragmente tokių

formų nėra. Tai gali reikšti, kad per laiką, skiriančią gotų Biblijos vertimą nuo vėlesniojo *Skeireins* fragmento paliudijimo, reliktinių *-ata* formų imta nebevertoti. Kita vertus, gali būti, kad ir taip gana nedažnų *-ata* formų *Skeireins* fragmente nėra dėl jo nedidelės apimties.

4 Išvados

Straipsnyje nagrinėjama gotų kalbos bevardės giminės vardininko ir galininko linksnių būdvardžių ir kitų modifikatorių tipų galūnių kaita, kai trumpoji daiktavardinio tipo galūnė vartojama pakaitomis su ilgesniaja įvardine galūne *-ata*. Tyrimo medžiagą sudaro 76 šios galūnės vartojimo pavyzdžiai iš gotų Naujojo Testamento. Siekiant patikrinti tradicinį tokių formų vartojimo aiškinimą, bandoma nustatyti, ar jų vartojimas priklauso nuo sintaksinės būdvardžio funkcijos. Iš pateikto tyrimo matyti, kad ilgesnioji įvardinė forma būdinga ne vien atributiškai vartojamiems, bet ir substantyvuoiesiems bei predikatiškai vartojamiems modifikatoriams. Taigi nagrinėjamų formų vartosena nesusijusi su sintaksine modifikatoriaus funkcija. Be to, ilgesnioji įvardinė galūnė būdinga ne vien būdvardžiams, bet ir kitiems modifikatorių tipams.

Straipsnyje argumentuojama, kad būdvardžių ir kitų galūnę *-ata* turinčių modifikatorių vartosena leidžia rekonstruoti būdvardžių stipriosios linksniuotės raidą. Įvardinės *-ata* galūnės vyravimas tarp vadinamųjų įvardinių būdvardžių (įskaitant kvantifikatorių *alls* 'visas', savybinius įvardžius ir kt.) vartojimo atvejų rodo, kad stiprieji būdvardžiai įgijo morfologines stipriosios linksniuotės ypatybes ne tiesiogiai iš rodomųjų įvardžių, o tarpininkaujant įvardiniams būdvardžiams. Tikėtina, kad stiprioji būdvardžių linksniuotė – germanų prokalbėje palaipsniui įsigalėjusio analoginio įvardinio modifikatorių linksniavimo modelio rezultatas. Įvardinės *-ata* galūnės ir trumposios daiktavardinės grynojo kamieno formos pakaitinė vartosena tapačiuose kontekstuose liudija, kad įvardinė galūnė yra žymėtoji reliktinė forma. Tai išplaukia ir iš netolygaus, semantiškai ir funkciškai neprognozuojamo įvardinės galūnės paliudijimo modifikatorių sistemoje. Galūnės *-ata* žymėtumą liudija ir tai, kad ji vyrauja tarp galininko linksniu pavartotų modifikatorių. Straipsnyje argumentuojama, jog tradiciniu sintaksiniu formų pakaitinės vartosenos aiškinimu galima suabejoti remiantis įvardinių *-ata* formų linksnio vartosenos statistika. Daugelis šių formų pavartotos galininko linksniu, o tai paaiškina, kodėl predikatinio jų vartojimo atvejai yra labai reti. Taigi galima daryti išvadą, kad predikatiškai vartojamos įvardinės formos nėra išimtis, o pakaitinė trumposios ir ilgosios formų vartosena yra nepriklausoma nuo sintaksės. Pažymėtina, kad atributiškai vartojami galūnę *-ata* turintys modifikatoriai dažniausiai eina po pažymimojo žodžio. Taigi tikėtina, kad tokia vartosena atspindi tipinį germanų prokalbėje vyravusį modelį, kai daiktavardžio frazės mikrosintaksę nusakė postpozicinė modifikatorių vartosena.

Naudojamos santrumpos

1	pirmasis asmuo
2	antrasis asmuo
3	trečiasis asmuo
1 Cor	Pirmasis laiškas korintiečiams
2 Cor	Antrasis laiškas korintiečiams
1 Tim	Pirmasis laiškas Timotiejui
ACC	galininkas
DAT	naudininkas
F	moteriškoji giminė
GEN	kilmininkas
INF	bendratis
Jh	Evangelija pagal Joną
Lk	Evangelija pagal Luką
M	vyriškoji giminė
Mk	Evangelija pagal Morkų
Mod	modifikatorius
Mt	Evangelija pagal Matą
N	bevardė giminė
NEG	neiginys, neigiamoji forma
NOM	vardininkas
OPT	optatyvas
PASS	neveikiamoji rūšis
PL	daugiskaita
PREP	prielinksnis
PRS	esamasis laikas
PST	būtamasis laikas
PTCP	dalyvis
PTCL	dalelytė
PŽ	pažymimasis žodis, pagrindinis dėmuo
REFL	refleksyvas, sangražinis
REL	santykinis
Rom	Laiškas romiečiams
SG	vienaskaita
STR	stiprioji forma
Tit	Laiškas Titui
WK	silpnoji forma

Duomenų šaltiniai

- de Herdt, Tom & Joseph van Loon. 2004/2006. *The Wulfila Project*, <http://www.wulfila.be/>. Antwerp: University of Antwerp.
- Robinson, Maurice A. & William G. Pierpont. 2005. *The New Testament in the Original Greek: Byzantine Textform 2005*. Southborough (MA): Chilton Book Publishing.
- Snædal, Magnus. 2005. *A Concordance to Biblical Gothic II: Concordance*. Reykjavík: University of Iceland Press.
- Streitberg, Wilhelm. 1919. *Die gotische Bibel*. Heidelberg: Winter.
- Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas. 2009. Vilnius: Lietuvos vyskupų konferencija.

Literatūros sąrašas

- Antonsen, Elmer H. 1975. *A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Bammesberger, Alfred. 1990. *Die Morphologie des urgermanischen Nomens*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Birkhan, Helmut. 1974. Das germanische starke Adjektiv. *Strukturen und Interpretationen. Studien zur deutschen Philologie gewidmet Blanka Horacek zum 60. Geburtstag*. Alfred Ebenbauer, Fritz P. Knapp ir Peter Krämer, red. Vienna: Wilhelm Braumüller. 1–24.
- Braune, Wilhelm & Frank Heidermanns. 2004. *Gotische Grammatik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Harbert, Wayne. 2007. *The Germanic Languages*. New York: Cambridge University Press.
- Jellinek, Max H. 1926. *Geschichte der gotischen Sprache*. Berlin/Leipzig: Walter de Gruyter.
- Kieckers, Ernst. 1928. *Handbuch der vergleichenden gotischen Grammatik*. München: Max Hueber Verlag.
- Krahe, Hans. 1969. *Germanische Sprachwissenschaft. Vol. 2 Formenlehre*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Krause, Wolfgang. 1968. *Handbuch des Gotischen*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Kubryakova, Yelena S. 1977. Prilagatel'noe. *Istoriko-tipologičeskaya morfologiya germanskikh yazykov*. Mirra M. Gukhman, red. Moscow: Nauka. 286–343.
- McFadden, Thomas. 2004. On the Pronominal Inflection of the Germanic Strong Adjective. *Penn Working Papers in Linguistics* 10, 123–136.

- Orr, Robert. 1982. The Twofold Adjective Declension in Germanic and Slavic (with some Reference to Baltic): A Contrastive/Comparative Analysis. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 96, 104–118.
- Payne, John & Rodney Huddleston. 2002. Nouns and noun phrases. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Rodney Huddleston & Geoffrey K. Pullum, red. Cambridge: Cambridge University Press. 323–523.
- Ratkus, Artūras. 2009. On some morphological properties of the adjective in Gothic. *Kalbotyra* 61, 85–101.
- Rauch, Irmengard. 2011. *The Gothic Language: Grammar, Genetic Provenance and Typology, Readings*. New York: Peter Lang Publishing, Inc.
- Ringe, Don. 2006. *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. New York: Oxford University Press.
- Smith, Jesse. R. 1971. *Word Order in the Older Germanic Dialects*, (rankr.). Daktaro disertacija. Urbana: University of Illinois.
- Speyer, Augustin. 2007. *Germanische Sprachen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Trutmann, Albertine. 1972. *Studien zum Adjektiv im Gotischen*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Wright, Joseph. 1954. *Grammar of the Gothic Language*. Oxford: Clarendon Press.
- Žirmunskij, Viktor. M. 1966. Prilagatel'nye i narečiya v germanskikh yazykakh. *Sravnitel'naya grammatika germanskikh yazykov, Vol. 4*. Enver A. Makaev, red. Moscow: Nauka. 8–122.

Inflectional variation in Gothic neuter adjectives

Artūras Ratkus

Abstract

This article examines the evidence of morphological variation in the inflection of neuter nominative and accusative singular adjectives as well as other modifiers in Gothic (shorter nominal vs. longer pronominal forms in *-ata*) in an effort to test the traditional hypothesis on the principles that underlie the variation and examine the diachronic implications of the use of *-ata* forms. The discussion is based on a total of 76 examples of *-ata*. It is shown that *-ata* forms are found in attributive, substantivised and predicative contexts across the modifier lexicon (including adjectives, the quantifier *alls*, possessive and demonstrative pronouns, participles, etc.) and prevail in attributive as well as substantivised use. From a diachronic point view, the fact that the bulk of *-ata* forms are

more systematically attested in the quantifier *alls* ‘all’ (a word that has strong pronominal properties) and possessive pronouns is indicative of the strong inflection being more primary to pronouns. It is then possible to propose a scenario of reconstruction where the strong inflection has been passed on from demonstrative pronouns to prototypical adjectives through pronominal adjectives (such as possessive pronouns and the like). It is suggested that the use of *-ata* forms is difficult to explain semantically. Instead, the evidence of inflectional variation in identical contexts and the sporadic attestation of *-ata* across the modifier lexicon suggests that the pronominal form is a marked relic of older usage. The scarcity of predicative *-ata* forms is argued to be unexceptional; it is shown that it can be explained in terms of the statistics of case usage. This eliminates the need to explain predicative *-ata* forms away, and the recognition of the fact that their use in Gothic extended to all syntactic contexts typical of adjectives (and other relevant modifiers) indicates that there is no syntactically-conditioned allomorphy in the neuter nominative and accusative singular. Finally, it is suggested that the patterning of *-ata* forms in relation to the noun, and, in particular, the tendency for these forms to be used in post-position to the head, is indicative of the adjective inflection having been pronominalised in the Germanic proto-language, when the typical pattern of word order in the noun phrase was with modifiers being used in post-position to nouns.

Īteikta 2013 m. birželio mėn.